

Een beter milieu begint bij je uitvaart

Groene graven

Natuurlijk scheid je je afval en rijd je in een zuinige auto. Alles voor een beter milieu. Maar na je dood vervuil je je omgeving ongewild alsnog. Gelukkig kun je nu ook duurzaam uitvaren.

TEKST: MELANIE MELZ

Op een natuurbegraafplaats, zoals Hillig Meer in Drenthe, zie je nauwelijks dat er graven zijn.

Waar is dat graf?

Een natuurbegraafplaats lijkt als 2 druppels water op een bos. Dat heeft een nadeel: je herkent graven niet direct. Hoe weet je als je gaat graven dat je niet per ongeluk op een lichaam stuit? Riny Bergervoet van natuurbegraafplaats Heidepol gebruikt daarvoor een Trimble, een gps-apparaat op een stok. Ze staat bij een weide, waar weinig meer te zien is dan wat korenhalmen en paarse klaver. Op het schermje zie je dat het veld in

vakken is opgedeeld. Dat zijn de graven, elk 3 bij 3 meter. Er staan stippen in. Een blauwe stip betekent dat het graf bezet is, een rode dat de plek gereserveerd is. Een doorzichtige stip betekent een vrije plaats. 'De plekken daar, bij de bosrand, zijn al vol', zegt Bergervoet. Er staan een hoop rode stippen. Veel reserveringen op de natuurbegraafplaats dus? 'Ja', zegt de lokatiemanager. 'Ongeveer een derde van de plekken is gereserveerd.'

Het is heel onwerkelijk', zegt een man in een donker pak tegen een vrouw in een zwarte jas. Als een lange donkergrijze wagen met het lichaam van een oudere dame arriveert, stopt het gesprek. De dame wordt vandaag begraven. Een paar jaar geleden heeft ze deze natuurbegraafplaats Heidepol op de Veluwe gekozen als haar laatste rustplaats. Deze begraafplaats zal uiteindelijk een natuurgebied worden, waddassen zullen rondartelen en de heide welig zal tieren. Steeds meer mensen willen ook na hun dood het milieu niet tot last zijn. Hoe groot is de aanslag van een begrafenis of een crematie op de natuur? Hoe laat je je zo groen mogelijk begraven of cremen?

• Graf bezet grond

Doodgaan is niet goed voor het milieu. In 2014 verscheen van TNO in samenwerking met uitvaartbedrijf Yarden een rapport over de milieupact van verschillende typen uitvaarten. 'Begraven en cremen hebben ongeveer evenveel negatieve effecten', aldus milieukundige en TNO-onderzoeker Elisabeth Keijzer. Hoe groot zijn die? In het onderzoek is de milieuschade uitgedrukt in 'schaduwprizen', dat zijn de kosten die je moet maken om de negatieve effecten teniet te doen. Bij een crematie komen die op 48 euro, bij begraven op 64. Die milieuschade heeft verschillende oorzaken. Neem de kist. Die moet volgens de wet afbreekbaar zijn. Maar dan nog is de kist niet altijd groen, legt Keijzer uit. 'Kisten van spaanplaat zijn vaak gemaakt van hout dat met het milieuonvriendelijke formaldehyde is bewerkt. De bekleding is bovendien vaak van katoen. Katoenplanten worden vaak gekweekt met pesticiden. En er zit gemiddeld ruim een kilo katoen in een grafkist.' Ook een grafsteen is vaak aardig milieuonvriendelijk. 'De steen komt dikwijls uit het buitenland en moet naar Nederland vervoerd worden, wat voor milieubelasting zorgt.'

• Das gaat voor

Elke uitvaartmethode heeft zijn eigen slechte invloed op het milieu. 'Bij een begrafenis is dat vooral het bezet houden van de grond', zegt Keijzer. Er zijn zo'n 3000 begraafplaatsen in Nederland, die gemiddeld ongeveer 9 hectare beslaan. Dat betekent dat 270 vierkante kilometer, meer dan het oppervlak van Amsterdam, wordt 'bezet' door graven. Op die grond kun je niets meer doen. Op een natuurbegraafplaats wordt het ruimteprobleem in elk geval

SAKELZINGA/HOLLANDE HOOGTE

Op een natuur- begraafplaats mogen dassen graven waar ze maar willen

▶ ondervangen, die plek wordt een natuurgebied. Dat heeft wel wat voeten in de aarde. Als de nabestaanden van de overleden vrouw naar de rouwdienst gaan, laat Riny Bergervoet, locatie-manager van Heidepol, de begraafplaats zien. Het lijkt gewoon bos. Alleen de boomschijven met namen en data (milieuvriendelijke 'grafstenen' die uiteindelijk vergaan) verraden de laatste rustplaatsen. Bergervoet laat zien waar de vrouw komt te liggen: een rechthoekig gat op een open plek onder de bomen. 'Er zitten houten schotten in. Als de kist erin zit, worden die eruit gehaald. Normaal zitten er betonnen schotten in een graf, die in de grond blijven zitten.' De bovenste laag grond van het graf, met alle vegetatie, ligt even verderop. 'Als de kist begraven is gaat die laag er weer bovenop.' Dan kunnen de planten verder groeien en zie je niets meer van het graf (zie het kader 'Waar is dat graf?'). Ze loopt door. 'Kijk, een dassenburcht. De das is een beschermde soort, daar mogen we dus niet graven.' Wil de das op zijn beurt in een graf graven, dan moet hij met rust gelaten worden. Dat geldt ook voor de andere flora en fauna op de begraafplaats: de natuur gaat hier voor. 'Als ergens een zeldzame vogel nestelt, dan mogen we er niet graven. Want dat verstoort de rust teveel. Gelukkig begrijpen nabestaanden dat wel.'

● Biokoffie en -cake

Hoe zit het met een crematie? Het grootste milieuprobleem zit hem daarbij in de uitstoot van broeikasgassen, meldt het TNO-rapport. De rook wordt gefilterd, maar er komt zo'n 25 kilo koolstofdioxide per crematie vrij. Dat is evenveel als bij honderd kilometer lang aardig hard rijden in een flinke auto. Met de pakweg

87.000 crematies is dat toch aardig wat CO₂. Toch is er geen natuurcrematorium. Wil je zo groen mogelijk gecremeerd worden, dan moet je het van de details hebben, vertelt Mijndert Rebel, eigenaar van Rebel's Begrafenisonderneming. Hij biedt milieuvriendelijke 'green-leave' uitvaarten aan. Daarbij kun je bijvoorbeeld kiezen voor een kist van lokaal hout. 'Dat hoeft niet van ver vervoerd te worden, wat vervuiling scheelt. Andere opties zijn een kist van gerecycled hout of van karton' (zie ook het kader 'Groene grafsnufjes'). Je kunt ook voor een milieuvriendelijke grafsteen kiezen, zoals een zwerfkei uit de streek. Gewone grafstenen komen vaak uit China of India. En dan zijn er nog de kleine dingen. 'Geen papieren rouwkaarten sturen, maar e-mails. Of biologische koffie en hapjes na afloop.'

● Gevoelige zaken

Toch is het lastig om een uitvaart echt milieuvriendelijk te maken. Want hoe streng kun je zijn? 'We vragen nabestaanden natuurlijk of ze de overledene geen synthetische stoffen mee het graf in willen laten nemen,' zegt Heidepolmanager Bergervoet. 'We gaan er ook vanuit dat mensen zich daar wel aan houden als ze voor deze begraafplaats kiezen. Er is weleens een man geweest die vroeg of zijn vrouw haar bruidsjurk aan kon in haar graf. Die was van synthetische stof, dus dat hebben we toen afgeraden.' Maar het zou te pijnlijk zijn om bij de kist te controleren of de regels wel nageleefd worden. Sommige milieuvriendelijke zaken, zoals pacemakers, worden voor de begrafenis al verwijderd vanwege de batterij (wat bij een normale begrafenis trouwens ook gebeurt). 'Protheses, zoals kunstknies, worden niet uit een lichaam gehaald. Dat zouden dan complete operaties worden.' Dat kun je van de familie niet verwachten. Het lijkt ook niet belangrijk. Uit onderzoek van Alterra uit 2009 bleek dat stoffelijke overschotten, met of zonder prothese, geen groot effect hebben op het ecosysteem van de natuurbegraafplaats.

● Houd het mooi

Ook TNO-onderzoeker Keijzer vindt dat je niet te strikt kunt zijn met iets precieus als een uitvaart. 'Zo is een groot vervuילend aspect van een crematie of begrafenis het vervoer van de aanwezigen. Maar je kunt moeilijk vragen of de familie uit het hele land op de fiets komt.'

Snelkookbad

Er is een nieuw milieuvriendelijker alternatief voor begraven en cremieren op komst: resomeren. Dat veroorzaakt geen uitstoot, zoals bij een crematie, en er is ook geen grond nodig, zoals bij een begrafenis. 'De techniek wordt in Amerika al gebruikt', zegt Elisabeth Keijzer van TNO. Hoe werkt het? De dode wordt grotendeels opgelost. Het lichaam

gaat 3 uur lang in een loogbad, een sterk basische oplossing, bij verhoogde druk en een temperatuur van 180 graden Celsius. Dan blijven alleen broze botten over die je makkelijk tot schone witte 'as' vermaalt. De vloeistof die overblijft wordt gemengd met zuur, waardoor een pH-neutrale oplossing ontstaat. Die kan gewoon het riool in. Toch klinkt het eng, een dode

in een snelkookbad? Keijzer: 'Cremieren vonden mensen 100 jaar geleden (de eerste crematie in Nederland was in 1914, red.) ook geen prettig idee. Ze dachten dat de overledene naar de hel zou gaan als het lichaam verbrandde. Nu vinden we het normaal.' Het is wennen. In 2014 zei de overheid te gaan onderzoeken of resomeren op termijn wordt toegestaan.

Milieuscore

Welke impact heeft welke uitvaart op het milieu? TNO vergeleek 3 uitvaartmethoden: een gewone begrafenis, een crematie en de nieuwe techniek resomeren, die in Amerika wordt gebruikt. Er werd met allerlei milieuaspecten rekening gehouden, van straling tot fijnstofvorming, bijvoorbeeld door de uitstoot van de rouwauto's. Begraven is het schadelijkst voor het milieu, zo luidde de conclusie. Als je landgebruik niet meerekent, ontlopen begraven en cremieren elkaar maar nauwelijks. Resomeren, een lijk oplossen in een loogbad, is het milieuvriendelijkst.

Keijzer juicht de duurzame opties toe. Maar zolang er geen kritische normen worden overschreden, zoals die voor de luchtkwaliteit, vindt ze milieuvriendelijkheid vooral een mooie bijkomstigheid is. 'Kijk, een uitvaart is maar een klein deel van een mensenleven. Als je je hele leven milieuvriendelijk hebt geleefd, hoeft je uitvaart niet helemaal groen te zijn. Het moet vooral een mooi afscheid zijn.'

Bovendien is het de vraag hoe lang cremieren en begraven nog gebruikelijk blijven. Nieuwe technieken zoals resomeren (het 'oplossen' van een lichaam in loog, zie het kader 'Snelkookbad') zijn in opkomst. En die lijken volgens het TNO-rapport minder milieubelastend te zijn dan de traditionele opties. Om het in schaduw-prijzen uit te drukken: resomeren kost slechts 2,59 euro aan milieubelasting. Een schijntje in vergelijking met de reguliere uitvaartmethoden die rond de 50 euro schommelen. Maar resomeren is (nog) niet toegestaan, dus moeten we het met de traditionele technieken doen. Of met de milieuvriendelijker alternatieven, zoals een kartonnen kist of natuurbegraafplaats. Intussen loopt de natuurbegrafenis op Heidepol op zijn eind. Onder de bomen gaat de wijn open. Biologische? Dat is niet te zien. ■

melanie.metz@quest.nl

MEER INFORMATIE

Groene-uitvaart.nl: tips om groen uit te varen.

Groene grafsnufjes

Wil je milieubewust begraven of gecremeerd worden? Een lijstje ecologische grafgadgets:

- Lijkwade: tot 1991 mocht je van de Wet op de lijkbezorging alleen begraven worden in een kist. Het mag inmiddels ook in een lijkwade. Zo'n doek breekt sneller af (of verbrandt sneller) dan een houten kist. Veel groener dus.
- Kartonnen kist: zo'n kist brandt of verteert sneller dan een houten exemplaar en draagt gewichten

tot 110 kilo. Hij mag niet te lang in de regen staan, zo waarschuwt de site Doodeenvoudig.nl, want dan wordt hij slap.

- Papieren urn: wil je gecremeerd worden en met urn en al worden begraven? Dat is niet erg groen, een aardewerken urn vergaat niet zomaar. Neem een papieren urn (eigenlijk een grote en stevige envelop), die is sneller weg.
- Graszoden: niet om de overledene onder te stoppen, maar

om hem op te leggen. Zo blijft het lichaam koel. Of je daarmee het ontbindingsproces even lang kunt uitstellen als met een koelinstallatie is de vraag, maar het scheelt wel stroom.

- Uitvaartbus: het vervoer van rouwdienst naar crematorium of begraafplaats geeft veel uitstoot. Het scheelt als iedereen samen met één bus gaat. Daarvoor kun je een stemmig gekleurde uitvaartbus met chauffeur inhuren.

▲ Een graf op Heidepol: bloemen mogen er wel op, linten en kaarsjes niet.

Net als op andere natuurbegraafplaatsen is in het Limburgse 'Bergerbos' de grafsteen van hout, zodat hij vanzelf vergaat.